

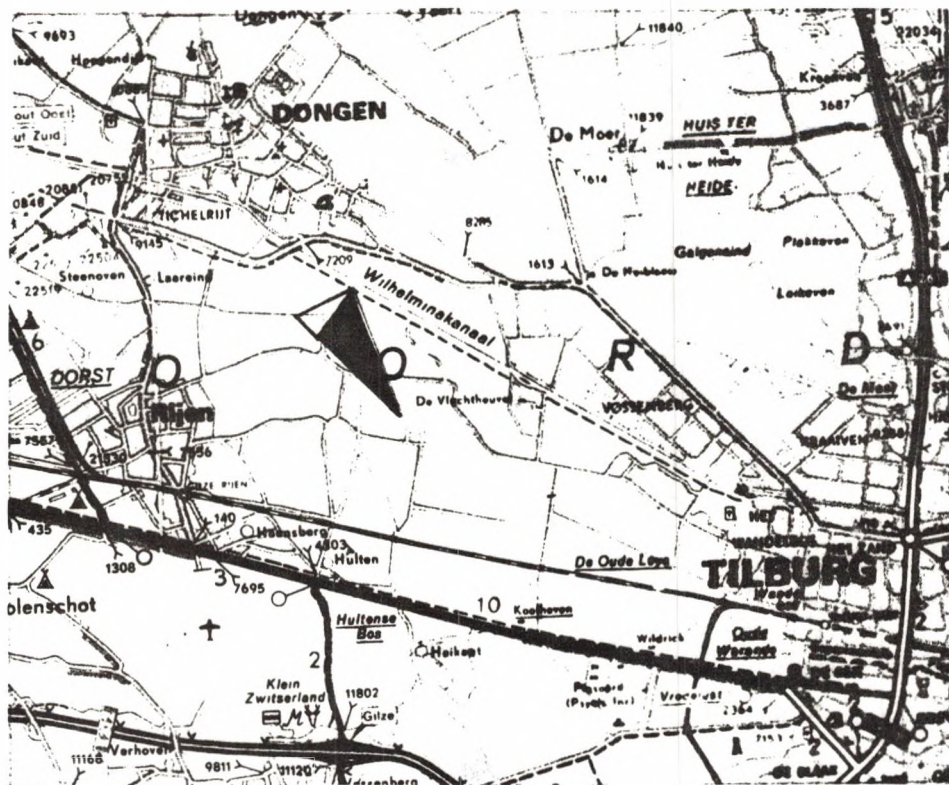
DE EFFEKTEN VAN EEN RUILVERKADELING OP EEN PLEISTERPLAATS VAN GOUDPLEVIEREN IN MIDDEN BRABANT

Miek Slikkerveer

Inleiding

In het ruilverkavelingsgebied te Gilze Bavel-Rijens Broek ligt een pleisterplaats voor Goudplevieren. In het kader van deze ruilverkaveling zijn allerlei kultuurtechnische maatregelen genomen die het gebied ingrijpend hebben veranderd. In de periode 1982-1986 zijn op deze pleisterplaats regelmatig Goudplevieren geteld teneinde de invloed van de verkaveling te kunnen vaststellen op de aantallen en de frekwentie van pleisteren van de Goudplevieren. Naast de Goudplevier zijn tevens de in dit gebied pleisterende Kieviten en Wulpen geteld.

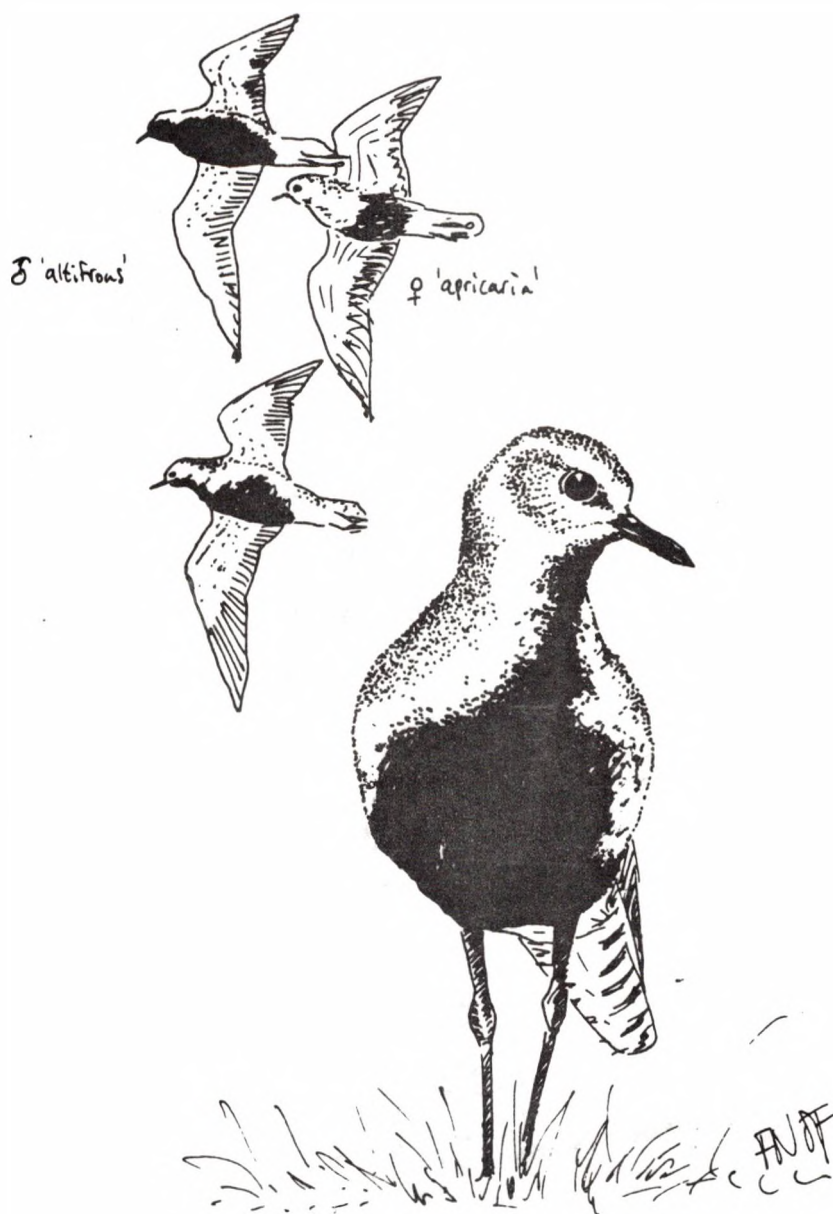
Figuur 1. Ligging van de pleisterplaats voor Goudplevieren in Midden-Brabant.

Methode

In 1982 werd in augustus begonnen met 4-6 keer per maand te tellen. De tellingen werden voortgezet tot half april 1983. Toen bleek dat er in de winter en het voorjaar zelden Goudplevieren op de pleisterplaats verschenen is er in de jaren daarna vanaf half juli tot 1 december geteld, 10-15 maal per maand gedurende 1 - 1 1/2 uur. Meestal gebeurde dit in de ochtenduren, in 1982 met een Swift Audubon kijker 8,5 x 44,5, daarna met een Bushnell Spacemaster 20-45x.

Voor de gegevens die Henk Sierdsema en Jean-Paul Ongenae mij terbeschikking stelden zeg ik hun graag dank.

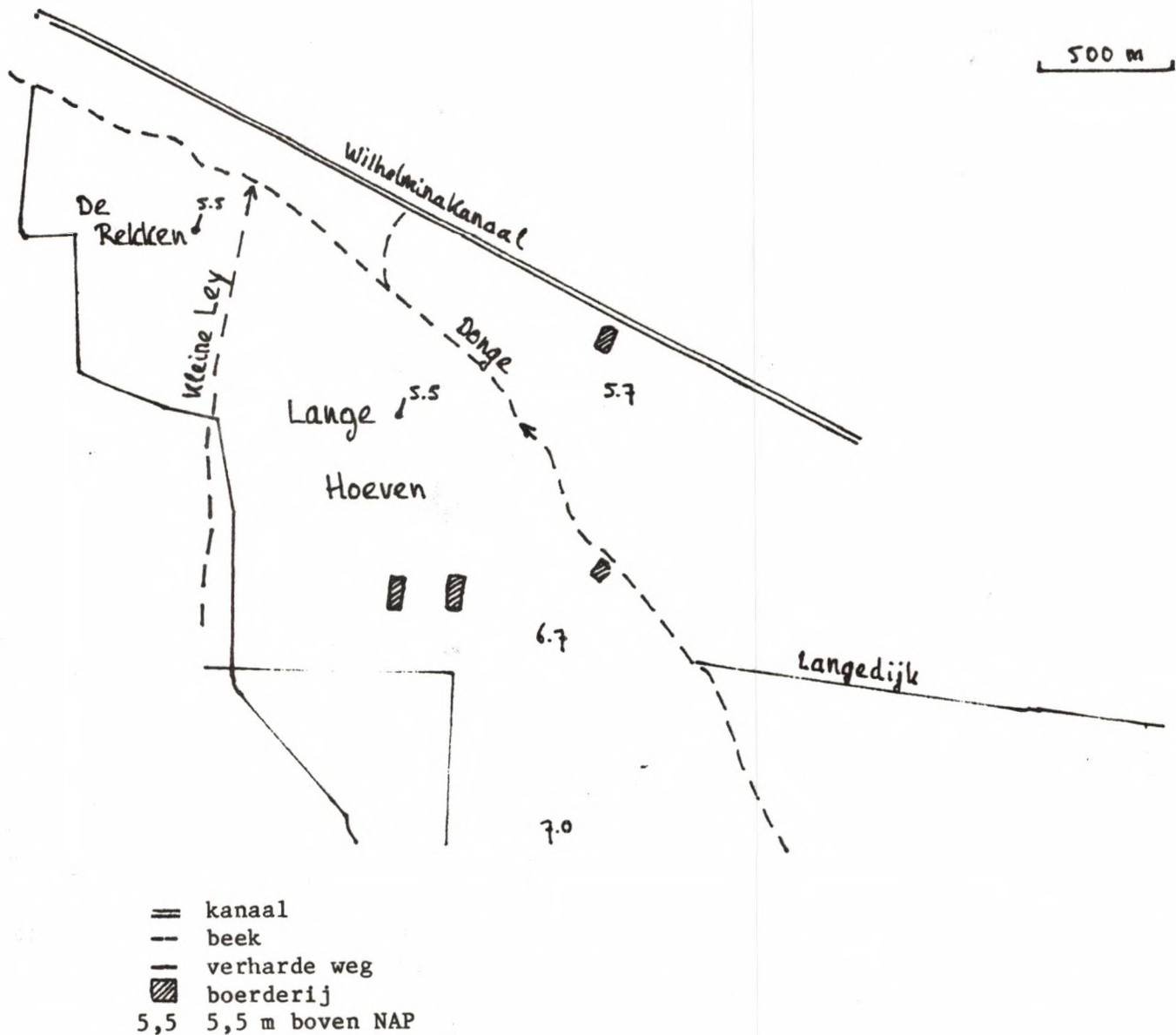

Goudplevier ♂ 'apricaria' zomet

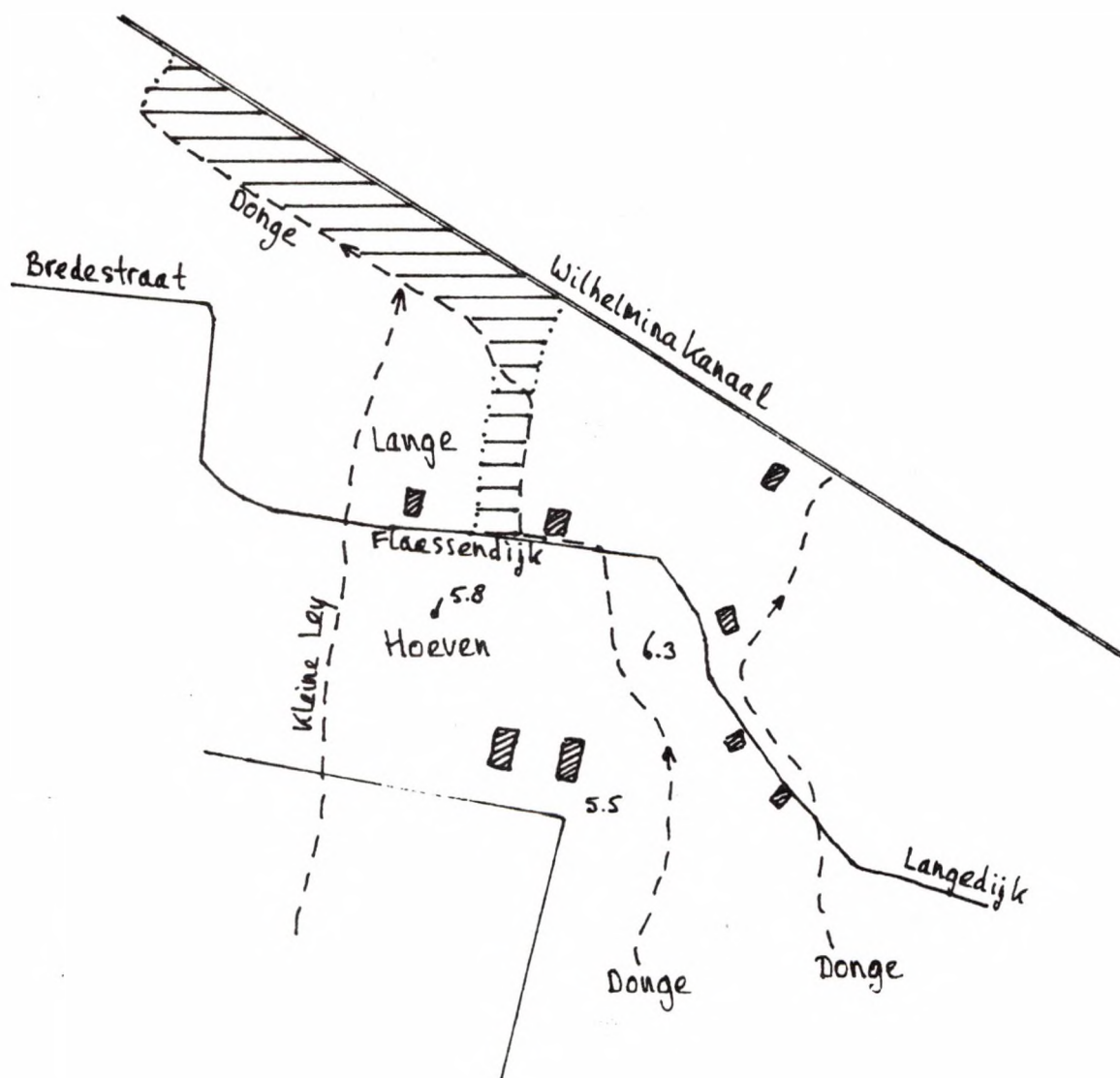
Gebiedsbeschrijving

De pleisterplaats ligt op zandgrond in een open grootschalig oud broekgebied (figuur 1), merendeels gevormd door beweide en bemeste graslanden tussen Tilburg, Dongen en Rijen. In het noorden wordt de grens gevormd door het Wilhelminakanaal, in het zuiden door de spoorlijn Breda-Tilburg. De hoogte varieert van 4-10 m boven NAP. Door de ruilverkaveling zijn mogelijkheden gecreeërd om naast grasland ook maisteelt als grondgebruik te kiezen. Daardoor is het areaal grasland afgenomen.

Figuur 2. Pleisterplaats anno c. 1975.

Figuur 3. Pleisterplaats anno c. 1985.

- == kanaal
- beek
- verharde weg
- ▨ boerderij
- 5,5 5,5 m boven NAP

Het gedeelte waar de Goudplevieren pleisteren is gelegen in de "Lange Hoeven" (kilometerhokken 44-56-51 en 44-56-52) en wordt in het westen begrensd door de smalle Kleine Ley en in het oosten door de Donge. Langs de andere waterlopen in het gebied (de Grote Ley en de Eerste Ley) wordt een enkele maal Goudplevieren waargenomen, maar de aantallen zijn gering en ze hebben geen duidelijke binding met deze waterlopen.

Aan de noordkant wordt de pleisterplaats momenteel door de nieuwe aangelegde Flaassendijk begrensd; daarvoor lag de noordgrens dichterbij het Wilhelminakanaal. De zuidgrens wordt gevormd door twee, 50 jaar oude, boerderijen.

Op figuur 2, ontleend aan de topografische kaart 44E (1976), is te zien dat de Donge voor de verkaveling een loop had van ZO naar NW. Er waren nog geen verharde wegen en er lagen maar enkele boerderijen verspreid in het gebied.

Omstreeks 1980 was de situatie ontstaan zoals te zien is op figuur 3, die ontleend is aan een gereviseerde topografische kaart van het Staatsbos-beheer. De Donge blijkt nu twee lopen gekregen te hebben: een brede beek die een nieuwe bedding gekregen heeft en in NO richting stroomt naar het Wilhelminakanaal, en een smalle beek, eveneens met steile oevers, die ongeveer de oude loop heeft van ZO naar NW. Dwars door het gebied is de al eerder genoemde Flaassendijk gekomen waarlangs enkele nieuwe boerderijen liggen. Ten noorden hiervan is tussen het Wilhelminakanaal en de Donge een bos aangeplant door het SBB.

Een gedeelte van de pleisterplaats is opgehoogd, een ander deel verlaagd, mogelijk ter verbetering van de afwatering. Medio 1985 werden de werkzaamheden ten behoeve van de verkaveling beëindigd.

Resultaten van de tellingen

De resultaten van de tellingen zijn weergegeven in de figuren 4-6. In figuur 4 zijn per jaar de aantallen pleisterende Goudplevieren weergegeven en in figuur 5 en 6 die van de Kievit en de Wulp.

In 1982 waren juli, augustus, september en november droog en warm voor de tijd van het jaar. Oktober was een natte, niet koude maand (gegevens zijn ontleend aan KNMI maandoverzichten). Het maximum aantal Goudplevieren valt in de tweede helft van september, maar ook in oktober wordt een groot aantal bereikt. In november, de maand waarin het hoogste aantal Goudplevieren in Nederland verblijft (Keij 1986), verschenen er maar enkele op de pleisterplaats.

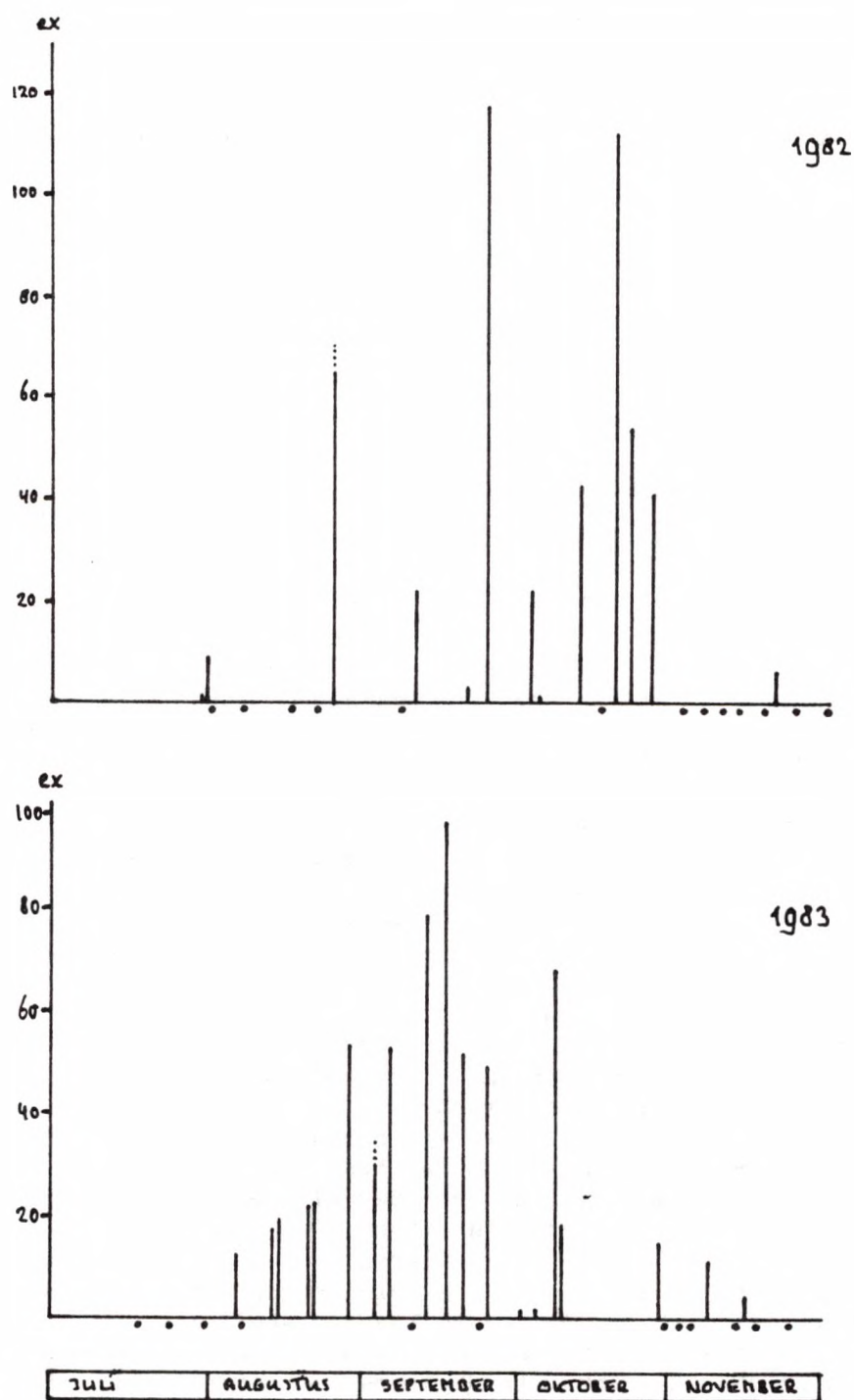
In 1983 waren juli en augustus droog en warm, september zeer nat, oktober vrij droog en zacht, november zacht en de neerslag normaal. Het beeld in het diagram van de Goudplevier lijkt veel op dat van 1982, maar de aantallen zijn lager en na half oktober werden bijna geen vogels meer waargenomen. De diagrammen van de Kievit en Wulp laten een nog scherpere daling van de aantallen zien.

In 1984 was juli vrij droog maar te koud voor de tijd van het jaar, augustus warm en zeer droog, september nat en vrij koud, oktober zacht en nat, november vrij droog en zeer zacht. Alleen in september zijn in de eerste helft nog enige tijd Goudplevieren verschenen.

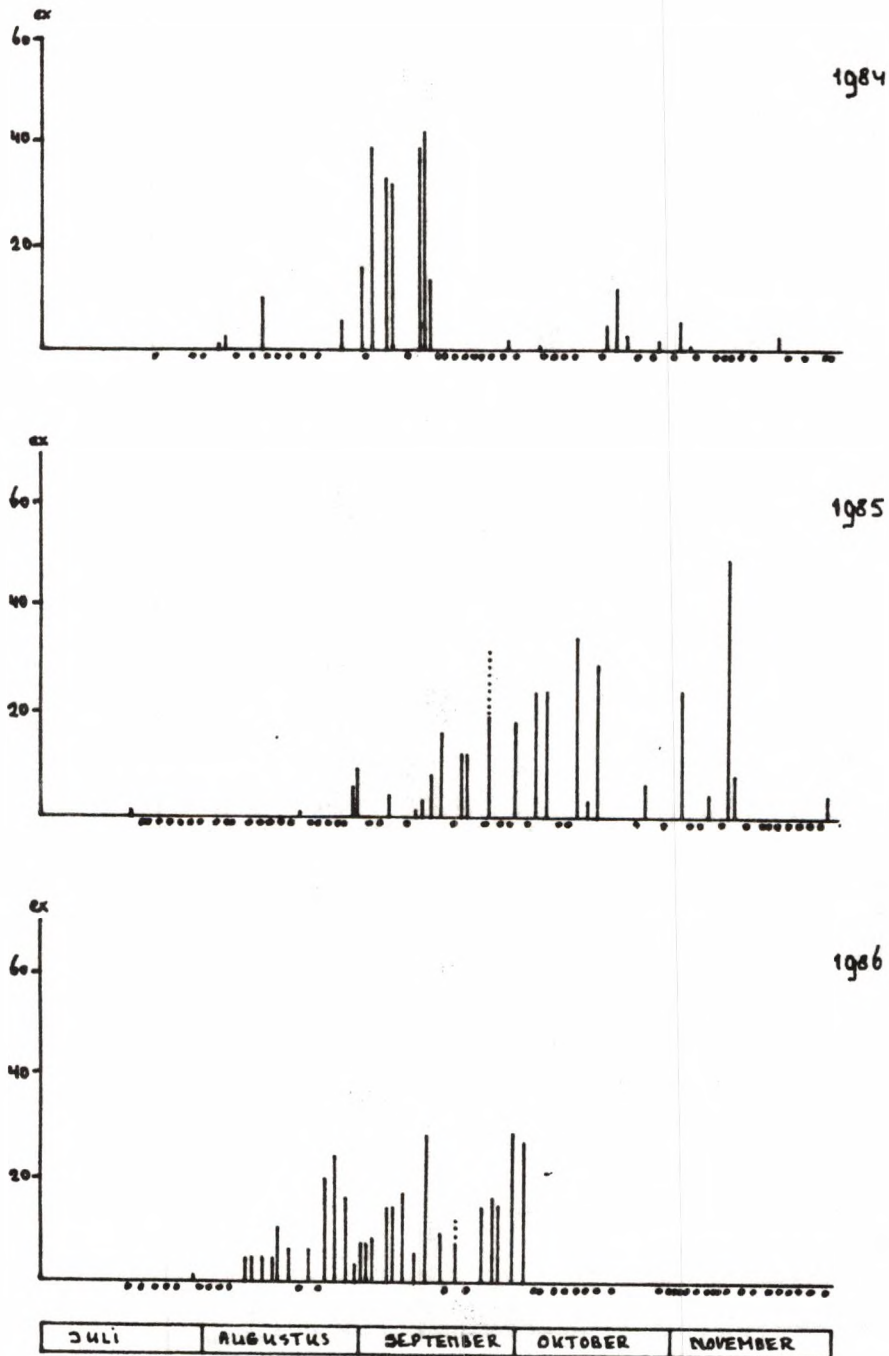
In 1985 was juli vrij warm en zonnig, de neerslag normaal, augustus koel en nat, september droog, temperatuur normaal, oktober idem en november zeer koud met veel sneeuw-dagen. In augustus en september zijn er weer minder Goudplevieren dan het voorgaande jaar, maar in oktober en november méér, zij het dat tweemaal groepen van 30 en 52 exemplaren boven de weilanden rondvlogen en toen weer verder gingen zonder te pleisteren. In november gebeurde dat na een zware westerstorm. De vogels kwamen, afwijkend van de normale noordelijke tot noordoostelijke richting, nu uit het oosten aan-vliegen. Wellicht waren ze door de storm uit de koers geraakt en bezig die te corrigeren.

In 1986 was na langdurige droogte in mei en juni ook juli droog en vrij warm, augustus koud maar vrij droog, september droog en zeer koud, oktober zacht en nat en november zeer zacht en vrij droog.

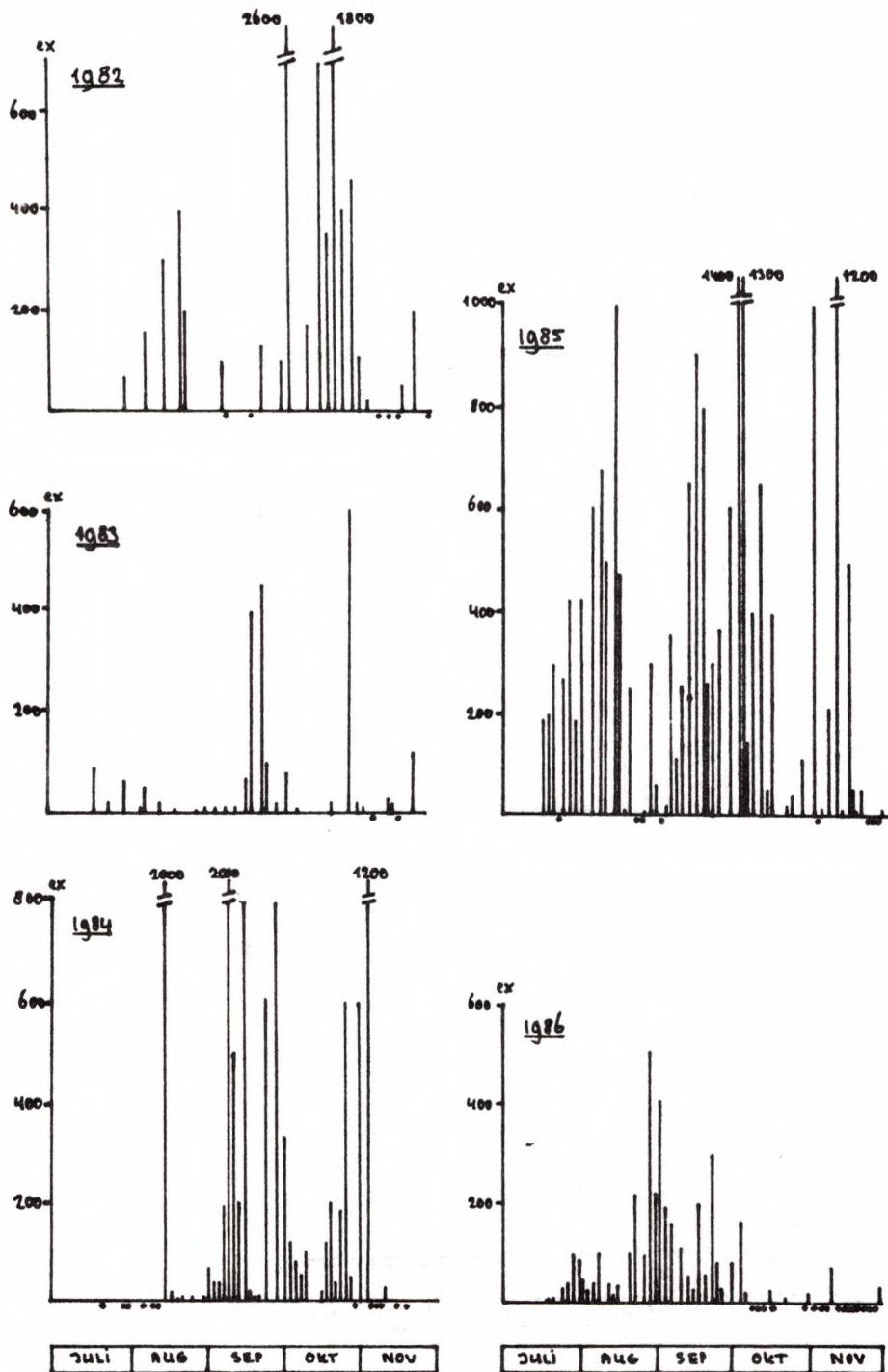
Figuur 4. Aantalsverloop van de Goudplevier op de pleisterplaats.
 . = telling waarbij geen exemplaren aanwezig waren.

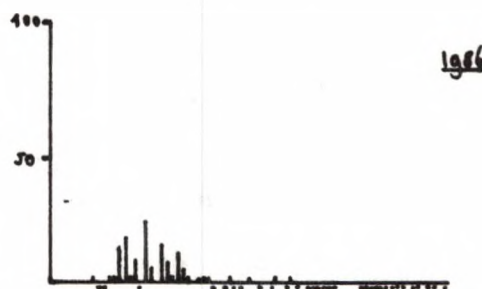
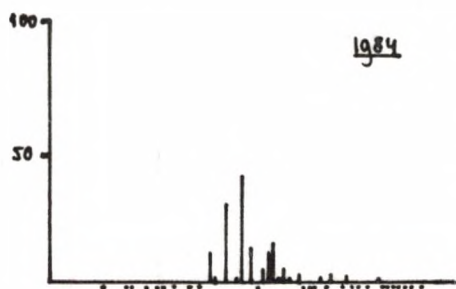
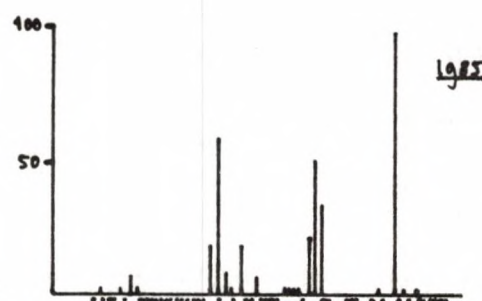
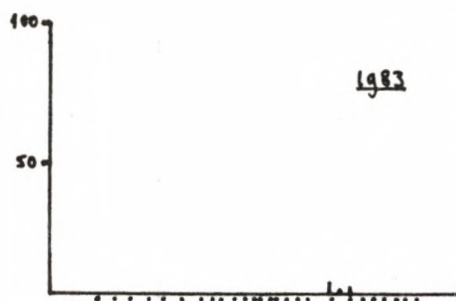
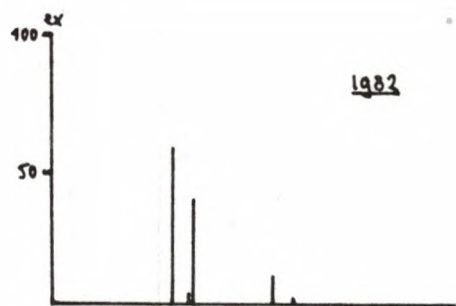
Figuur 4. Aantalsverloop van de Goudplevier op de pleisterplaats (vervolg).
 . = telling waarbij geen exemplaren aanwezig waren.

Figuur 5. Aantalsverloop van de Kievit op de pleisterplaats.
 . = telling waarbij geen exemplaren aanwezig waren.

Figuur 6. Aantalsverloop van de Wulp op de pleisterplaats.
 . = telling waarbij geen exemplaren aanwezig waren.

JULI AUG SEP OCT NOV

JULI AUG SEP OCT NOV

In augustus zijn er weer vaker vogels dan de voorgaande jaren op de pleisterplaats. In september werden de hele maand vogels waargenomen, in oktober alleen in het begin van de maand en in november geen. Ook Kievit en Wulp verdwenen; pas medio december werden weer Kieviten op de pleisterplaats waargenomen.

De invloed van het weer op het gedrag van Goudplevieren kon niet aangetoond worden, behalve tijdens de sneeuwval in november 1985 toen de vogels slechts kort pleisterden, en na de zware storm in november die hierboven al genoemd is.

Volgens Cramp & Simmons (1980) is de Goudplevier tijdens de trek weinig gevoelig voor het weer tenzij er veel sneeuw valt.

Volgens Glutz von Blotzheim (1975) korreleert een goed en vlot verlopen broedseizoen met een kompakte en snelle doortrek; daarentegen is er na een lang uitgelopen broedseizoen een sterk verlengde trek waar te nemen. Daaroverheen zou een droge en warme herfst de vogels lang op de pleisterplaatsen houden. Op een kleine pleisterplaats in het binnenland zal dit gekompliceerde mechanisme moeilijk aan te tonen zijn.

Opvallend is dat het droge en warme najaar van 1982, vergeleken met het eveneens zeer droge najaar 1986, een totaal ander beeld geeft van de aantallen vogels op de pleisterplaats. De oorzaak daarvan moet gezocht worden in de terreinen zelf. In 1983 werden in het voorjaar de beddingen van de Donge, Kleine Ley en alle andere waterlopen in het gebied uitgediept met naar schatting 30-50 cm. In het najaar liepen de aantallen van Kievit en Wulp met sprongen terug. Bij de Goudplevier was dat minder het geval, maar deze vogels verlieten wel de wat hoger gelegen graslanden (meer dan 6 m boven NAP) boven NAP liggen. Pas een jaar later, in 1984, loopt ook het aantal pleisterende Goudplevieren sterk terug. Mogelijk is de reactie op de ontwatering van de pleisterplaats vertraagd door de plaatstrouw van deze soort.

In tegenstelling tot de pleisterplaatsen in West-Brabant, waar in november de maximale aantallen Goudplevieren verblijven, komen op deze Midden Brabantse pleisterplaats nauwelijks vogels in die maand voor. Het beeld komt meer overeen met dat van de pleisterplaatsen in Drenthe (Van Dijk & van Os 1982).

Daar worden de maxima in oktober geteld en niet in september. In de zestiger jaren zouden in het binnenland van Noord Brabant oktober en november topmaanden zijn, maar de aantallen waren laag, circa 50 exemplaren (van Erve et al. 1967).

Verspreiding en verblijfsduur

In figuur 7 is op kaartjes ingetekend welke delen van de pleisterplaats door de Goudplevier gebruikt werden. Ook is daarop aangegeven waar snijmaïs geteeld werd.

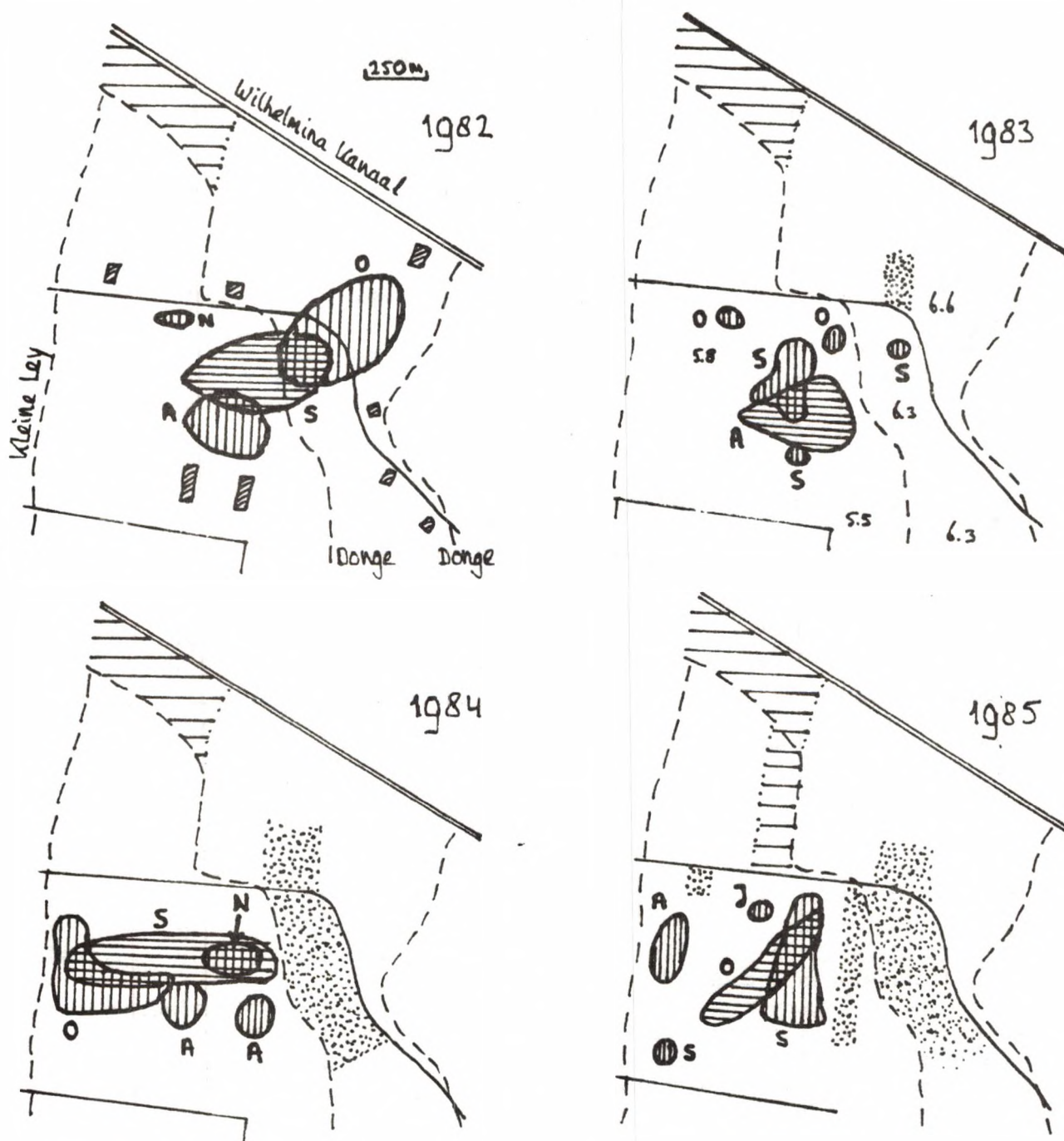
In 1982, 1983 en 1984 bezetten de Goudplevieren in augustus enkele weilanden dichtbij de twee oude boerderijen. Het gras was daar kort afgemaaid. In 1983 was een deel hiervan licht verruigd. Het verruigde deel stak ca 10 cm boven het omringende gras uit. Juist hierin zat zes weken lang een groep van 50 Goudplevieren. Tijdens de tellingen werd deze groep niet op gras foeragerend aangetroffen. Eenmaal werd waargenomen dat de vogels wegvlogen naar het weiland ernaast bij het inlaten van een grote groep koeien en, zodra het vee de ruigte gepasseerd was, de groep als "één man" weer terug naar hun voorkeursplek vloog.

Begin 1985 werd dit weiland gescheurd en kwam een maisveld ervoor in de plaats.

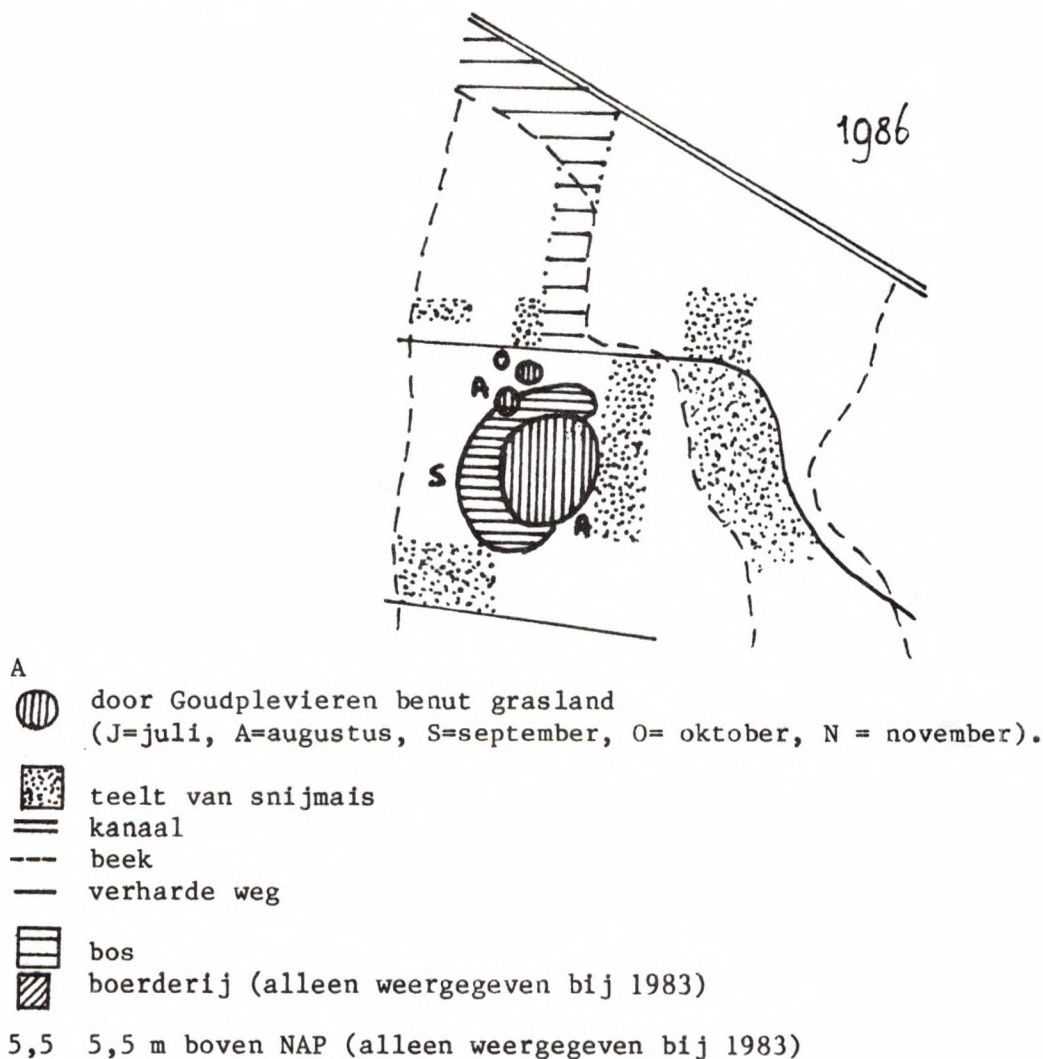
In 1986 werd waargenomen dat vogels af en toe foerageerden naast de pleisterplaats. Dit leek te maken te hebben met verstoring door de grote aantallen koeien in de weilanden. Ook werd waargenomen dat groepjes Goudplevieren definitief vertrokken in zuidwestelijke richting als er vee ingelaten werd.

Door toename van de snijmaisteelt werd de beschikbare oppervlakte grasland kleiner (figuren 7 en 8). Om de aantallen Goudplevieren te kunnen relateren aan de beschikbare oppervlakte grasland, is de dichtheid per jaar berekend.

Figuur 7. Verspreiding van Goudplevieren op de pleisterplaats en de uitbreiding van maisteelt, 1982-1986.

Figuur 7. Verspreiding van Goudplevieren op de pleisterplaats en de uitbreiding van maisteelt, 1982-1986 (vervolg).

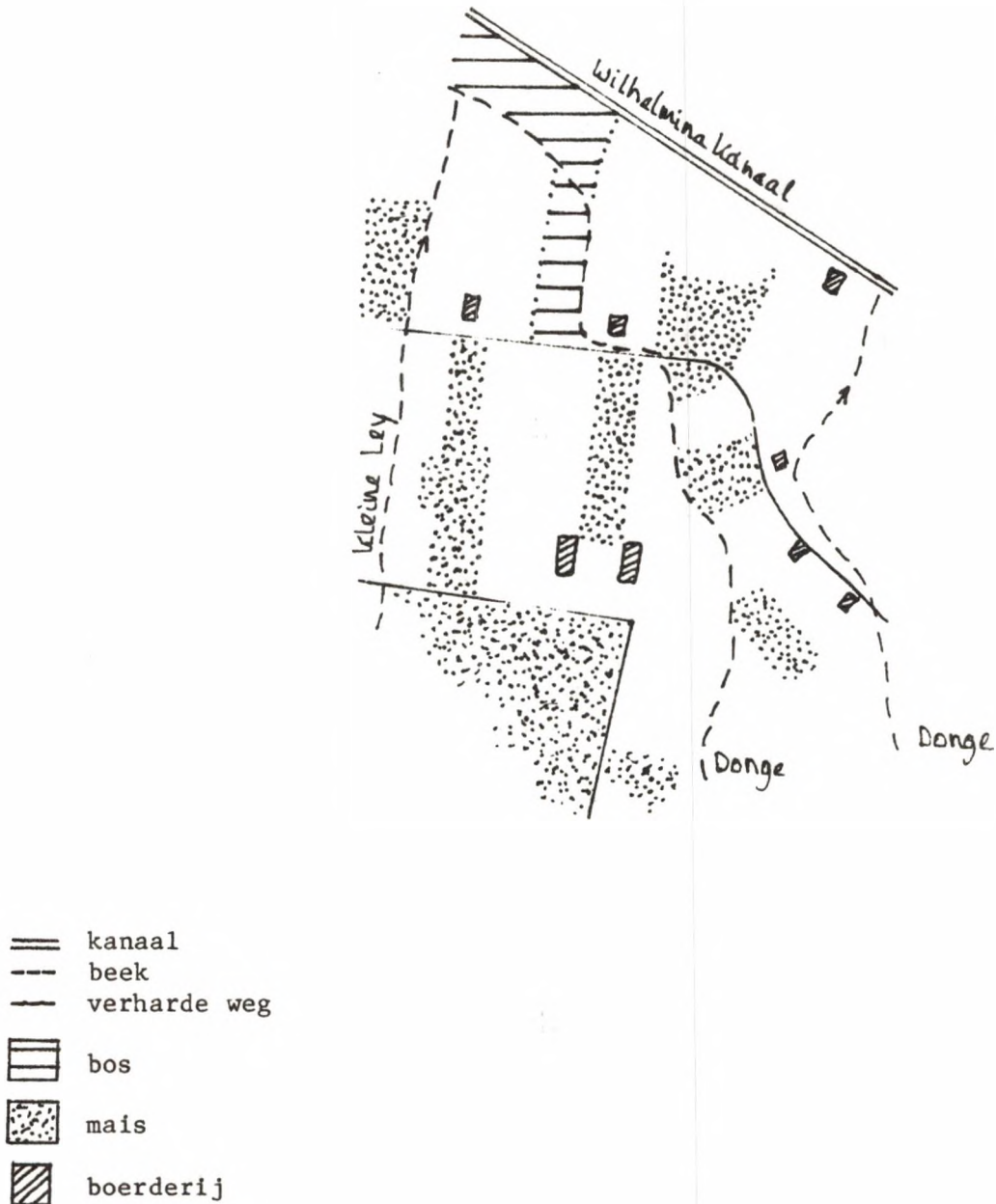

jaar	beschikbaar opp. grasland in ha.	max. aantal Goudplevier	dichtheid. per 100 ha.
1980	90	120	1,3
1982	90	120	1,3
1983	80	100	1,2
1984	50	45	0,9
1985	37	34	0,9
1986	31	28	0,9
1987	15	7	0,4

Zoals in de tabel is af te lezen, is de oppervlakte grasland en het aantal en de dichtheid van de Goudplevieren sterk afgenomen.

In 1984 is nog slechts de helft van het grasland beschikbaar vergeleken met de situatie vóór de ruilverkaveling. De dichtheid neemt af en de populatie lijkt bijna letterlijk in de knel te komen. Na 1984 en tot 1987 is het maximum aantal Goudplevieren evenredig gedaald met de toename van het maisareaal.

Figuur 8. Mais op de pleisterplaats en omgeving, 1987.

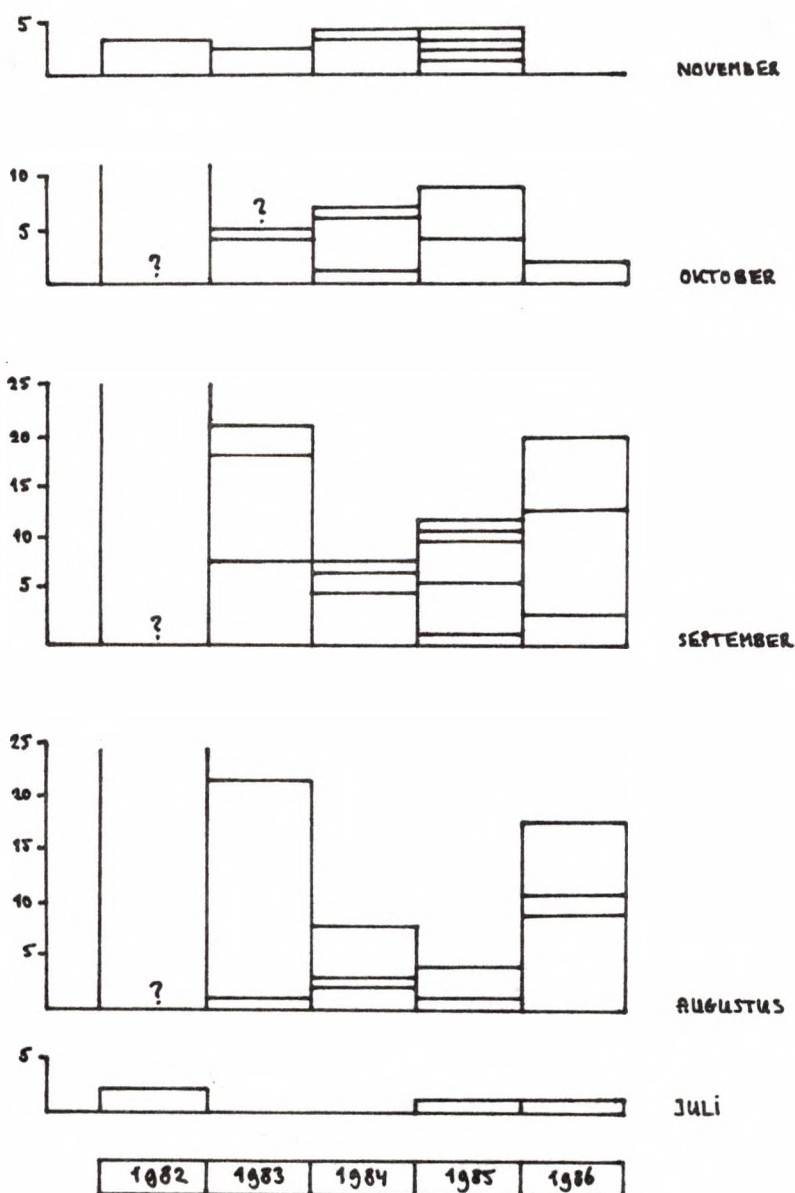

In figuur 9 is in blokdiagrammen de duur van het pleisteren van de Goudplevier weergegeven. Een blok betekent dat een aantal dagen Goudplevieren present waren in het terrein, ongeacht de aantallen. Een horizontale lijn in een blok geeft de scheiding aan tussen twee pleisterperiodes binnen één maand. In november 1985 bijvoorbeeld konden er vier perioden van pleisteren onderscheiden worden. In 1982 zijn er te weinig gegevens verzameld, maar wel kon worden vastgesteld dat het aantal pleisterdagen hoger was dan de jaren daarna.

Figuur 9. Aantal dagen per maand per jaar dat er Goudplevieren op de pleisterplaats aanwezig waren (zie tekst).

? = te weinig gegevens; minimum aantal dagen is aangegeven.

aantal dagen

In 1984 is een dieptepunt waar te nemen. De vogels pleisterden kort en foerageerden nauwelijks, sliepen veel, verzorgden het verenkleed en vertrokken weer.

In 1985 wordt in september en oktober wat langer gepleisterd.

In 1986 pleisterden de vogels in augustus en september langer dan in de voorgaande jaren. In oktober en november zijn er daarentegen geen weidevogels aangetroffen. Door de aanhoudende droogte was de pleisterplaats ongeschikt geworden.

Het langer pleisteren sinds 1985 wijst er op dat de voedsel situatie op de pleisterplaats is verbeterd.

Als het aantal pleisterdagen in de periode 1982-1986 per maand gesommeerd wordt, waren er in vijf jaar 3 in juli, 42 in augustus, 57 in september, 18 in oktober en 6 in november. September is dus ook wat het aantal pleisterdagen betreft koploper.

Discussie

De Goudplevier stelt bepaalde eisen aan foerageerterreinen. Open gebieden met vochtige, ruige graslanden hebben de voorkeur. De trek in de herfst en nazomer verloopt via vaste routes langs vaste pleisterplaatsen. Daarom leek het mogelijk om van deze soort de invloed van een ruilverkaveling na te gaan. Zowel de sterke ontwatering als de teelt van maïs hadden een negatief effect op de aantallen en het gedrag van de populatie. Ook intensivering van de veeteelt bracht de vogels in de problemen. Kievit en Wulp verdwenen vaak naar nabijgelegen weilanden, Goudplevieren deden dat maar zelden. In 1986 leek de voedselsituatie te verbeteren. De Goudplevieren verbleven langer op de pleisterplaats dan de twee jaar daarvoor.

Tijdens het onderzoek kon geen antwoord gevonden worden op de vraag waarom de Goudplevieren eerst in november, later ook in oktober, de pleisterplaats vermeden. Misschien ruilt deze vogel na beeindiging van de rui half oktober (keij 1986) een pleisterplaats op arme zandgrond in voor eentje op kleigrond dichtbij de kust om zo snel mogelijk de vetreserves voor de winter aan te leggen. Ook het lage gemiddelde gewicht in september en oktober en het hoge gemiddelde gewicht in november, vastgesteld bij ringvangsten (Jukema 1982), wijzen op de behoefte aan goede voedselbronnen na half oktober.

Het is voor te stellen, dat eerstejaars Goudplevieren, die pas in september en vooral oktober de broedgebieden verlaten, de minder goede pleisterplaatsen niet meer leren kennen. Een proces van veroudering van de populatie begint en de aantallen nemen af. Tijdens een ruilverkaveling dalen de aantallen nog sneller.

Voor deze pleisterplaats lijkt het einde nabij te zijn. De opvallende plaatstrouw van de Goudplevier kan echter wellicht nog voor verrassingen zorgen.

Literatuur

- Cramp, S. & K.E.L. Simmons 1980. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, 3. Oxford University Press, Oxford.
- Glutz von Blotzheim, U.N. et al 1975. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 6. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Bezzel, E. 1982. Vögel in der Kulturlandschaft. Ulmer, Stuttgart.
- Keij, P. 1986. De Goudplevier, een talrijke doortrekker onder de steltlopers. Vogels 36: 198-201.
- Jukema, J. 1982. Rui en biometrie van de Goudplevier *Pluvialis apricaria*. Limosa 55: 79-84.
- Van Dijk, A.J. en B.L.J. van Os. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Van Erve, F. et al. 1967. Avifauna van Noord Brabant. Van Gorcum, Assen.

Uit: Sketches of Bird Life by C.F. Tunnicliffe R.A.